

קבורה בקומות ובכוכין

רב דניאל שטיין

א. גמרא סנהדרין (מו, ב) - אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין תלמוד לומר כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה, אמר ליה שבור מלכא לרב חמא קבורה מן התורה מניין, אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דטפשא. דאיבעי ליה למימר כי קבור, דליעבד ליה ארון. תקברנו לא משמע ליה, ונימא מדאיקבור צדיקי, מנהגא בעלמא מדקבריה הקדוש ברוך הוא למשה, דלא לישתני ממנהגא וכו'. איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא, או משום כפרה הוא, למאי נפקא מינה, דאמר לא בעינא דליקברוה להווא גברא. אי אמרת משום בזיונא הוא לא כל כמיניה. ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה, מאי. [רש"י - כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו, שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות].

ב. רמב"ם (אבל פרק יד הלכה א) - מצות עשה של דבריהם לבקר חולים וכו' ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכו' אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך.

ג. רמב"ם ספר המצוות (שורש א) - דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבלים ובקור חולים וקבורת מתים וכו'. [השגות הרמב"ן (שם) - ואני תמיה למה הזכיר הרב בכלל תשובתו קבורת מתים. כי קבורת מתים בודאי יש בה מ"ע דכתיב כי קבור תקברנו ביום ההוא וזו מצות עשה דרשוה בסיפרי ומנאה הרב (מ"ע רלא). וכבר הביא הרב זצ"ל (שם) מה שדרשו מן הנתלה לשאר המתים. ולא עוד אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה וכמו שנלמוד לא תעשה לשאר המתים כן נלמוד העשה וכו'. וא"ת שמא הקפיד הרב על בעל ההלכות מפני שאמר קבורת מתים ולא אמר קבורת מתו שאין מתחייב בה אלא קרובים, גם זו אינה תורה. שבמקום קרובים ודאי עליהם מוטלת אבל אם אין שם קרובים יהיה מת מצוה שמצות עשה שלו דוחה פסח ומילה וכהן גדול ונזיר והחמירו בה יותר משאר המצות].

ד. רמב"ם ספר המצוות (מצות עשה רלא) - היא שצונו לקבור הרוגי בית דין וכו' והוא הדין בשאר המתים וכו' ולכן ייקרא המת שאין מי שיתעסק בקבורתו מת מצוה כלומר המת שמצוה על כל אדם לקברו.

ה. רמב"ן (בראשית כג, ח) - "אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר" - וטעם מלפני כי אם לא תעשו כן אקברנו בארון.

ו. ספורנו (בראשית נ, כו) - "וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים" - באותו הארון שהיתה החנטה בו הניחו עצמותיו ולא קברוהו בקרקע ובזה נודע הארון לדורות שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף.

ז. רמב"ן ספר תורת האדם (שער הסוף ענין הקבורה) - נמצינו למדין שהעושה ארון למת ומניחו בבית הקברות אינה קבורה, ובכלל מלין את מתו הוא ועובר עליו, ואם עשה ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו, ואף על פי כן יפה הוא לקברו בארץ, דקבורת ארץ ממש מצוה כצוואתו דרבי (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג) ואפי' בחוץ לארץ.

ח. חידושי הר"ן סנהדרין (שם) - ולא שתהא הקבורה בקרקע ממש שלא יצא ידי חבתו אם יקבור ארונו בקרקע אלא הכונה בקבורת קרקע מפני שהיא תכלית הענין שאין לך גניזה גדולה ממנה וכן היה מנהג התלמוד בקברת כוכין, שהיו נותנין שם את המת כשהוא מונח בארון אבל מפני שאמר הכתוב כי עפר אתה ואל העפר תשוב ואמרו בהגדה שעפר הוא רפואתו טוב לקיים בו קבורת קרקע ממש שלא בהפסק וכן מנהגינו וכו'. והך כפרה דאמרי' שקבורת הקרקע היא המכפרת היינו משום שמתמינן אותו בתחתיות ארץ והיא הכנעה גדולה שבהיותו חי היה מושל על כל מיני הבעלי חיים.

ט. ש"ך (יו"ד סימן שסב ס"ק א) - ובעט"ז ובפרישה תמהו על מה שנוהגין עכשיו לעשות וכו' ארונות שלמים דהרי אדרבה טוב הוא לשכב על העפר ולפמ"ש בדרישה דבזמנינו שנותנים חרסית על פיו ועיניו הוי במקום עפר דבזמנא ניהא עי"ל דאי אפשר לארונות שעושין עכשיו שלא יהיו נקובים בצדדים ובנקב סגי.

י. ירושלמי (כלאים פרק ט הלכה ג) - רבי ציוה שלשה דברים בשעת פטירתו מן העולם אל תזוז אלמנתי מביתי. ואל תספדוני בעיירות. ומי שניטפל בי בחיי יטפל בי במותי וכו'. רבי חזקיה מוסיף אל תרבו עלי תכריכין. ותהא ארוני נקובה בארץ.

יא. רמב"ם (אבל פרק ד הלכה ד) - וחופרין בעפר מעורות ועושין כוך בצד המערה וקוברין אותו בו ופניו למעלה ומחזירין העפר והאבנים למעלה ויש להן לקבור בארון של עץ.

יב. מדרש (בראשית פרשה יט סימן ח) - ויתחבא האדם ואשתו בתוך עץ הגן, א"ר לוי רמז לתולדותיו שיהיו ניתנין בארונות של עץ.

יג. ירושלמי פסחים (פרק ח הלכה ח) - תני המעביר ארון ממקום למקום אין בו משום ליקוטי עצמות א"ר אחא הדא דאת אמר בארון של אבן אבל בארון של עץ יש בו משום ליקוטי עצמות. [קרנן העדה (שם)] - אין בו משום ליקוטי עצמות. שהוא נקבר בארון שהיה שם מתחילה. בארון של אבן שהוא כקרקע. אבל בארון של עץ. ה"ל כליקוטי עצמות שלוקח אותן ממקומן וקוברן במקום אחר].

יד. טור (סימן שסב - שסג) - תניא באבל רבתי אין קוברין ב' מתים זה בצד זה אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצא כל אחד ואחד בתוך קבר לעצמו וכו' אין נותנין שתי ארונות זה על זה וכו' ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים מותר וכו'. נשאל לרבינו האי גאון מערות שיש בהן כוכין שמכניסין שם המתים ובשעה שמכניסין שם המת מלקטין העצמות משם ומערבין אותם ומניחין אותם בגומא שבמערה אי שרי או לא וכן בית הקברות שנתמלא ואין להם מקום וחופרים בקברים הישנים ומניחין העצמות לבד אי שרי אי לא והשיב דשלא כדין עבדי דהא חיישי רבנן למקום תפישת שני מתים אלא צריך שלא יהא בין מת לחבירו פחות משהו טפחים ג' לזה וג' לזה ולענין בית הקברות שנתמלא ודאי אי ליכא דוכתא אחריתי אפי' שיהא רחוק משם מה יעשו אי אפשר ליה למשבקי למת בלא קבר אבל אי איכא דוכתא אחריתי אפי' בטירחא בדוחקא ילך שם ולא ינוול המתים וכמה בתי קברים שנדחקו המתים ודנינו שלא יקבר שם אבל ודאי אם יכול להעמיק שיהא הקבר בעומק ויהא בין מת למת ו' טפחים שפיר דמי אף ע"פ שזה למעלה מזה.

טו. משנה בבא בתרא (ק, ב - קא, א) - המוכר מקום לחברו לעשות לו קבר, וכן המקבל מחברו לעשות לו קבר עושה תוכה של מערה ד' אמות על שש, ופוחת לתוכה שמונה כוכין, שלש מכאן ושלוש מכאן וכוכין ארכן ארבע אמות, ורומן שבע, ורחבן ששה וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הסלע.

טז. שו"ע (שם סעיף ג) - אין קוברים ב' מתים זה בצד זה, אלא אם כן היה דופן הקבר מפסיק ביניהם וכו' אין נותנין ב' ארונות זה על זה ואם נתן וכו' ואם יש ביניהם עפר ששה טפחים מותר. [ש"ך (ס"ק ד) - מיהו אם אי אפשר לקברו בענין אחר ודאי שרי וכן משמע מתשובת רב האי גאון שהביא הטור בס"י שאח"ז ופשוט הוא]. [פתחי תשובה (ס"ק ג) - עי' בתשו' שבות יעקב חלק ב' סי' צ"ה שכתב על דבר הרחקת המתים אף שהדין פשוט ומבואר בטור ששיעור הרחקת מתים בין זה לזה הוא ששה טפחים מ"מ פוק חזי מה עמא דבר שקוברין זה אצל זה וזה עג"ל אף שהוא שלא ע"פ הדין נ"ל דנתפשט המנהג לפי שלא לנו ניתן הארץ רחבת ידים לפנינו וכמה השתדלות צריכין בכל המקומות ליתן לנו קצת מקום ודי לעמוד בשלנו במקום מצומצם ודינים אלו לא נאמרו אלא במקום שהארץ רחבת ידים לפנינו]. [הגהות רבי עקיבא איגר (שם) - ואני מצאתי בתשו' תשב"ץ ח"ג סי' קי"ט כתב לחלק דבדופן מפסיק בין זה לזה צריך ו"ט אבל בזה למעלה מזה סגי בג' טפחים וכתב עוד שם דאם אין לבה"ק מקום פנוי יוציאו העצמות ויעמיקו לחפור כדי שישאר אחר שנקבר המת ג' טפחים למעלה מקבר התחתון]. [כ"ח (שם) - ובכאן קהילת קודש קראקא דהקברות הוא ברחוב היהודים דאי אפשר לנשאו חוץ לרחוב מפני הסכנה ונתמלא בית הקברות עד שהוצרכו לשפוך עפר על הקברים הישנים ולקבור שם מחדש ואין שיעור כדי תפיסה לכל אחד ואחד לעליון ולתחתון ואף על פי כן מקילין לקברם זה על זה לאו שפיר עבדי דאפילו אי אפשר לקבור במקום אחר אסור לקבור זה על זה אלא בדאיכא ששה טפחים ביניהם וכמו שכתב רבינו האי גאון בתשובה הביאה רבינו בסימן שאחר זה ועל כן צריך למחות בהני קבוראי בקראקא שלא ישימום זה על זה אלא בדאיכא בבירור הפסקה ששה טפחים].

יז. אבל רבתי (פרק ב הלכה ד) - ודוקא בנוגעין אבל בשתי קברות זה למעלה מזה וקרקעיתו של עליון מפסיק בנתים שלשה טפחים מותר.

יח. רמב"ם (אבל פרק יד הלכה טז) - אין קוברין מת על גבי מת ולא שני מתים כאחד שבזיון הוא. [כסף משנה (שם) - וכתב הטור ודוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים].

יט. גמ' סנהדרין (מו, ב) - החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית הכא במאי עסקינן בקבר בנין. [פרש"י - שבנאו למעלה מן הקרקע]. [י"ד רמז (שם) - בקבר בנין שחצב קבר בקרקע ואחר כך ציפה תוכו בנין ונמצא המת נקבר בתוך הבנין].

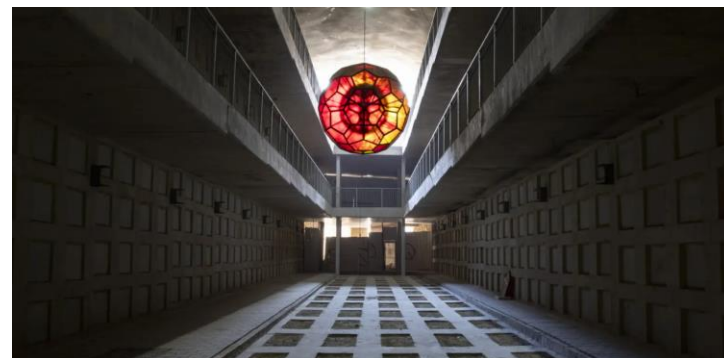
כ. גמרא מועד קטן (ה, ב) - אין חופרין כוכין וקברות במועד וכו' מאי כוכין ומאי קברות אמר רב יהודה כוכין בחפירה וקברות בבנין.

כא. רמב"ן תורת האדם (שער הקבורה) - שכן דרך הקברות חופרין חפירה גדולה עמוקה ורחבה בקרקע ובונים לו כותל בנין כדתינין בכל מקום חפירה בקברות עשו לו ארון חפרו לו את הקבר וכו' וכאן אמרו אין חופרין כוכין וקברות אבל מה שאמרו קברות בנין כלומר שעושין לו כותלי בנין פעמים שמגביהם הכתלים מעל הארץ הרבה והוא נפש הקבר האמור בכל מקום.

קבורה בכוכין



קבורה בקומות



גמרא בבא בתרא (ק, ב)

